

ԿԵՆՍԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅԱՑՄԱՆ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

Արդի ժամանակաշրջանում կենսաբանական գործոնը վճռորոշ դերակատարում է ստանձնել անհատի, հասարակության և պետության գործունեության գրեթե բոլոր բնագավառներում: Համաձայն Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության (ԱՀԿ) տվյալների՝ ամեն տարի աշխարհում երկու միլիարդ մարդ հիվանդանում է վարակիչ հիվանդություններով, որոնցից 17 միլիոնը՝ մահացու ելքով: Մոլորակի բնակչության կեսը բնակվում է վարակիչ հիվանդությունների առումով էնդեմիկ տարածքներում կամ բնական օջախների սահմաններում: Զբոսաշրջության աճը, աշխատանքային միգրացիան, ապրանքաշրջանառությունը, ինչպես նաև օրեցօր ավելացող փախստականների հիմնախնդիրը նպաստում են վարակիչ հիվանդությունների տարածմանը և համաճարակների առաջացմանը, հատկապես այնպիսի երկրներում, որտեղ առողջապահական ենթակառուցվածքների մակարդակը ցածր է: 21-րդ դարը յուրահատուկ է իր գիտատեխնիկական առաջընթացի և վիրտուալացման գործընթացներով, որոնց բացասական կողմերը ի սկզբանե ակնառու էին: Լրջագույն վտանգներից է կենսաբանական ահաբեկչության և կենսաբանական ադետների աճը, ինչը լուրջ սպառնալիք է պետությունների, հասարակությունների և անհատների կայուն կենսագործունեության ու բնականոն զարգացման համար: Պետությունների մրցակցության ռազմական, քաղաքական, տնտեսական ոլորտներին ներկայումս ավելացել են նոր ուղղություններ, որոնք պայմանավորում են կենսանվտանգության տեղն ու դերը երկրի ազգային անվտանգության համակարգում: Հոդվածի հիմնական նպատակը կենսանվտանգության ապահովման ոլորտում ՀՀ պետական քաղաքականության առաջնահերթությունների, գերակա ուղղությունների և խնդիրների ուսումնասիրությունն է, ինչպես նաև գիտատեխնիկական առաջընթացի արդյունքում էապես աճող կենսաբանական բնույթի սպառնալիքների և

* **Բագրատ Վարդանյան** – ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի ներքին աուդիտի բաժնի առաջատար մասնագետ, ԵՊՀ քաղաքագիտության ամբիոնի հայցորդ

Багра́т Варда́нян – Ведущий специалист отдела внутреннего аудита аппарата Национального Собрания РА, соискатель кафедры политологии ЕГУ

Bagrat Vardanyan – Leading Specialist of the Internal Audit Department of the Staff of the National Assembly of the RA, Applicant at YSU Chair of Political Science

Էլ. փոստ՝ bagrat.vardanyan@ysu.am. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-9731>.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 06.09.2024

Գրախոսվել է՝ 28.10.2024

Հաստատվել է՝ 03.12.2024

© The Author(s) 2024

մարտահրավերների վերահսկումն ու կանխարգելումը: Վերոնշյալ նպատակների իրականացման մտադրությամբ անհրաժեշտ է **ներկայացնել** կենսանվտանգության էությունը և հասկացության սահմանումը, **ուսումնասիրել** կենսանվտանգության ապահովման միջազգային փորձը՝ քննելով դրանց կիրառության նպատակահարմարությունը Հայաստանի Հանրապետության կենսանվտանգության ապահովման գործընթացում, ինչպես նաև **դիտարկել** Հայաստանի Հանրապետությունում կենսանվտանգության ապահովման զարգացման հիմնախնդիրները:

Բանալի բառեր – *ազգային անվտանգություն, կենսաբանական անվտանգություն, կենսաբանական ահաբեկչություն, կառավարման կենտրոնացված համակարգ, վտանգավոր կենսաբանական գործոն, կենսաբանական զենք*

«Կենսաբանական անվտանգությունը» համեմատաբար նոր տերմին է, որի գոյություն ունեցող սահմանումների համար հիմք են ՄԱԿ-ի «Կենսաբանական բազմազանության մասին» 1992 թ. հունիսի 5-ին ընդունված կոնվենցիան և ՄԱԿ-ի 2000 թ. հունվարի 29-ին ընդունված «Կենսաբանական բազմազանության մասին կոնվենցիային վերաբերող «Կենսանվտանգության կարթագենյան արձանագրությունը»¹:

Կենսաբանական անվտանգությունը տարբեր ուսումնասիրողների կողմից սահմանվում է տարբեր կերպ, մասնավորապես հեղինակների մի մասը կենսաբանական անվտանգությունը դիտարկում է որպես գիտություն, որը միավորում է կենսաբանական վտանգավոր գործոններից մարդուն պաշտպանելու տեսությունը և պրակտիկան²:

Հեղինակների մյուս մասը կենսաբանական անվտանգությունը համարում է իրական և պոտենցիալ կենսաբանական սպառնալիքներից անձի, հասարակության և պետության պաշտպանվածությանը ուղղված կազմակերպչական և տեխնիկական միջոցառումների համակարգ³:

Առհասարակ «Կենսանվտանգություն» տերմինը փոխառվել է անգլալեզու գրականությունից: Այդ պատճառով տերմինաբանորեն «կենսանվտանգության» հայալեզու մեկնաբանության շրջանակներում կարելի է առանձնացնել երկու ուղղություն՝ «biosafety» և «biosecurity»⁴:

«Կենսաբանական անվտանգություն» (biosafety) տերմինը սահմանվում է որպես կենսատեխնոլոգիաներից, ինչպես նաև պաթոգեններից և կենսաբա-

¹ Ст'у Жемчугов В. Биобезопасность - важное направление работы // Гражданская защита. 2008. № 10, էջ 34-35:

² Ст'у Фуко М. Рождение биополитики // курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1978-1979 учебном году. Санкт-Петербург, 2010:

³ Ст'у Burduniuc O.S., Hamza H.A. biological risks and laboratory - acquired infections // Научные горизонты. 2020. № 10 (38), էջ 117-139:

⁴ Ст'у Доброхотский О.Н. Оценка и управление биологическими рисками при работе с патогенными биологическими агентами// Биозащита и биобезопасность. 2010. Т. 2. № 3. էջ 18-22:

նական այլ գործոնների վնասակար ազդեցություններից մարդկանց պաշտպանվածության ապահովում: Այս տերմինը մասնավորապես օգտագործվում է պաթոգենության 1-4 խմբերի մանրէների հետ աշխատանքի դեպքում, անվտանգության պայմանների կանոնակարգման ժամանակ⁵:

«Կենսաբանական անվտանգություն» (biosecurity) տերմինը սահմանվում է որպես լաբորատորիաներում կենսաբանական ռեագենտների և տոքսինների պահպանության, վերահսկողության և հաշվառման ապահովում՝ դրանց կորստից, գողությունից, սխալ կամ անհարկի օգտագործումից, դիվերսիայից կամ միտումնավոր արտանետումից խուսափելու նպատակով⁶:

Անդրադառնալով կենսանվտանգության կառավարման հիմնախնդիրներին, կարող ենք նշել, որ կենսանվտանգության ապահովման ոլորտում պետական քաղաքականության նպատակը երկրի ազգային և կենսական շահերի համար վտանգավոր կենսաբանական սպառնալիքների հայտնաբերման, ճանաչման, արձագանքման, կանխարգելման, ինչպես նաև դրանց բացասական ազդեցությունը նվազեցնելու ուղղությամբ ձեռնարկվող միջոցառումների անցկացումն ու կատարելագործումն է⁷:

Կենսանվտանգության կառավարման արդի հիմնախնդիրները հասկանալու համար դիտարկենք մի քանի առաջատար երկրների մոդելները:

Համաձայն «Քիմիական և կենսաբանական անվտանգության ապահովման ոլորտում Ռուսաստանի Դաշնության պետական քաղաքականության հիմունքների մասին» ՌԴ նախագահի հրամանագրի՝ կենսանվտանգության ոլորտում ՌԴ պետական քաղաքականության գերակա ոլորտներն են.

1. Կենսաբանական սպառնալիքների գնահատում, դասակարգում, վերլուծություն և կանխատեսում:

2. Նորմատիվ իրավական կարգավորման և պետական կառավարման կատարելագործում:

3. Կենսաբանական սպառնալիքների չեզոքացմանը, կենսաբանական վտանգավոր գործոնների բացասական հետևանքների կանխմանը կամ նվազեցմանը, ինչպես նաև բնակչության և շրջակա միջավայրի պաշտպանության մակարդակի բարձրացմանը ուղղված միջոցառումների իրականացում⁸:

⁵ Տե՛ս **Кивачук А.А.** Биополитика и власть современных биотехнологий // Вестник Приднестровского университета. Серия: Гуманитарные науки. 2019. № 1-1 (61), էջ 172-177:

⁶ Տե՛ս **Hall C.M.** Biosecurity, tourism and mobility: institutional arrangements for managing tourism-related biological invasions // Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events. 2011, 3, № 3, էջ 256-280:

⁷ Տե՛ս **Вюрмелинг Г.Б.** Основы европейской биополитики // В сборнике: Демократия в России и Европе: философское измерение. Материалы Международной конференции «Философские проблемы демократического общества». Под ред. В.Н. Брюшинкина. 2003, էջ 177-192:

⁸ Տե՛ս Указ Президента РФ от 11 марта 2019 г. № 97 "Об Основах государственной политики Российской Федерации в области обеспечения химической и биологической безопасности на период до 2025 года и дальнейшую перспективу" // <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/72092478/>

Համաձայն Կանադայի կառավարության կողմից հաստատված «Կանադայի կենսանվտանգության ուղեցույցի»՝ կենսանվտանգության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական խնդիրներից է կենսաբանական ռիսկերի մոնիտորինգը, այն է՝ իրավիճակի համապարփակ վերլուծություն, կենսաբանական նոր սպառնալիքների բացահայտում և դրանց հնարավոր հետևանքների կանխատեսում, կենսաբանական սպառնալիքների դասակարգման ներդաշնակ համակարգի ներդրում և կիրառում՝ ըստ վտանգի մակարդակի, կենսաբանորեն վտանգավոր հաստատություններ ներառող տարածքներում ապրող բնակչության առողջական վիճակի մոնիտորինգ, նորաստեղծ ապրանքների համար անվտանգության գնահատման մեթոդների կատարելագործում՝ ներառյալ գենետիկորեն ձևափոխված օրգանիզմների, սինթետիկ կենսաբանության և նանոտեխնոլոգիաների միջոցով ստացվածները, ինչպես նաև դրա՝ կենսաբանական վտանգ ներկայացնող օբյեկտների և տարածքների դասակարգում՝ հաշվի առնելով սպառնալիքի բնույթը, տվյալ տարածքում բնակչության թվաքանակը, շրջակա միջավայրից կախված հիվանդությունների մակարդակը և այլն: Արդի ժամանակաշրջանում չափազանց կարևոր են նաև բնակչության գենետիկական անձնագրավորումը և առհասարակ պետության գենետիկական պրոֆիլի ձևավորումը (գենոմի անձնագիրը ստեղծվում է մարդու կյանքում մեկ անգամ կատարվող գենետիկական հետազոտության հիման վրա: Այն հնարավորություն է տալիս նախապես տեղեկանալու տվյալ անձի գենոմում առկա մուտացիաների և դրանց հետևանքով որոշ հիվանդությունների նկատմամբ նախատրամադրվածության մասին)⁹:

Համաձայն ԱՄՆ կենսանվտանգության ազգային ռազմավարության դրույթների՝ կենսանվտանգության ոլորտում պետական քաղաքականության առանցքային խնդիրներից է նորմատիվ իրավական կարգավորման և պետական կառավարման կատարելագործումը, որը ենթադրում է օրենսդրության միջոցով կենսանվտանգության ապահովման ոլորտում ծագող հարաբերությունների կարգավորում, այդ թվում՝ «Կենսանվտանգության մասին» օրենքների նախապատրաստում և ընդունում, պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունների և պարտականությունների տարբերակում, միջազգային համագործակցության զարգացում, իրավական վերահսկողության ստանդարտների մշակում՝ պետական վերահսկողության արդյունավետությունը բարձրացնելու, կենսաբանորեն վտանգավոր ձեռնարկությունների գործունեության նկատմամբ վերահսկողությունն ուժեղացնելու, ինչպես նաև կենսանվտանգության պահանջներին չհամապատասխանելու դեպքում պատասխանատվությունը խստացնելու նպատակով: Չափազանց կարևոր է նաև կենսանվտանգությունն ապահովող արդյունաբերական ձեռնարկությունների գործունեությունը խթանելու մեխանիզմների

⁹ St' u The Canadian Biosafety Guideline, Government of Canada, September 2020:

մշակումը (օրինակ՝ արտոնյալ հարկում, ավելորդ արտանետումների համար վարչական պատասխանատվության բարձրացում, արտադրանքի սերտիֆիկացում և այլն) կամ կենսանվտանգությունն ապահովելու դեպքում արդյունաբերական ձեռնարկությունների համար բարենպաստ պայմանների ստեղծում (օրինակ՝ սուբսիդիաների կամ վարկերի տեսքով)¹⁰:

Ավստրալիայի կենսանվտանգության ազգային ռազմավարության մեջ սահմանված են կենսանվտանգության ապահովման ոլորտում պետական քաղաքականության հետևյալ սկզբունքները.

1. Կենսանվտանգությունն ապահովելու ընթացքում մարդու իրավունքներն ու ազատությունները սահմանափակել այնքանով, որքանով դա անհրաժեշտ է այլոց առողջությունը, իրավունքները և օրինական շահերը պաշտպանելու և ազգային պաշտպանությունն ու պետական անվտանգությունը ապահովելու համար,

2. Կենսանվտանգության ապահովման ոլորտում պետության օրենսդրության կատարելագործում՝ հաշվի առնելով երկրի ազգային շահերը և միջազգային իրավունքի նորմերը,

3. Կենսանվտանգության բնագավառում պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, քաղաքացիների, անհատ ձեռնբեցների և իրավաբանական անձանց իրավունքների և պարտականությունների տարանջատում,

4. Պետական կարգավորման միջոցառումների համապատասխանություն կենսաբանական վտանգավոր գործոնների ազդեցության մակարդակին¹¹:

Ամփոփելով միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը՝ կարող ենք փաստել, որ ուսումնասիրված երկրները ունեն կենսանվտանգության ազգային ռազմավարություններ, որոնք ոլորտը կարգավորող գլխավոր հայեցակարգային փաստաթղթեր են: Վերը թվարկված բոլոր մոդելների դեպքում երկրները առաջնահերթությունը տալիս են նախ և առաջ կենսաբանական սպառնալիքների կանխատեսմանը և չեզոքացմանը, ապա նոր միայն հետևանքների վերացմանը կամ նվազեցմանը: Առանձնահատուկ կարևորվում է կենսաբանական ռիսկերի մոնիտորինգը, այն է՝ իրավիճակի համապարփակ վերլուծություն, նոր կենսաբանական սպառնալիքների բացահայտում և դրանց հնարավոր հետևանքների կանխատեսում, կենսաբանական սպառնալիքների դասակարգման ներդաշնակ համակարգի ներդրում և կիրառում: Ուսումնասիրված երկրները նաև հատուկ շեշտում են ոլորտի նորմատիվ իրավական կարգավորումը և պետական կառավարման կատարելագործումը, որը ներառում է օրենսդրության միջոցով կենսանվտանգության ապահովման ոլորտում ծագող

¹⁰ St' u National Biodefense Strategy of US, White House, 2018 // <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/09/National-Biodefense-Strategy.pdf>

¹¹ St' u National Biosecurity Strategy of Australia, Department of Agriculture, Fisheries and Forestry, Canberra, August 2022 // <https://www.biosecurity.gov.au/sites/default/files/2022-08/National%20Biosecurity%20Strategy%28final%29.pdf>

հարաբերությունների կարգավորում: Առանձնակի կարևորվում է նաև բնակչության շրջանում կենսաբանորեն վտանգավոր օբյեկտների, կենսաբանական գործոնների բացասական հետևանքներից պաշտպանվելու մեթոդների, ինչպես նաև այդ հետևանքների վերացմանն ուղղված միջոցառումների մասին իրազեկվածության մակարդակի բարձրացումը: Չափազանց հետաքրքրական է ամերիկյան մոդելը, որտեղ սահմանվել են կենսանվտանգությունն ապահովելու նպատակով արդյունաբերական ձեռնարկությունների գործունեությունը խթանելու և արդյունաբերական ձեռնարկությունների համար բարենպաստ պայմանների ստեղծման հստակ մեխանիզմներ: Հատկանշական է, որ եթե քննարկված բոլոր մոդելների դեպքում երկրները հիմնականում կենտրոնանում են կենսանվտանգության ապահովման մեխանիզմների կատարելագործման վրա, ապա Ավստրալիայի կենսանվտանգության ազգային ռազմավարության կարևորագույն սկզբունքներից է նաև կենսանվտանգությունն ապահովելու ընթացքում մարդու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունը:

Կենսանվտանգության կառավարման ներպետական հիմնախնդիրները հասկանալու և գնահատելու համար անհրաժեշտ է դիտարկել ոլորտը կարգավորող ներպետական օրենսդրությունը: Կենսանվտանգության ապահովման գործընթացը կազմակերպելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետությունում ներդրվել են իրավական մի շարք ակտեր, մասնավորապես՝

1) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2015 թվականի փետրվարի 5-ի «Միավորված ազգերի կազմակերպության անվտանգության խորհրդի 1540 բանաձևի իրականացման Հայաստանի Հանրապետության ազգային գործողությունների 2015-2020 թվականների ծրագիրը հաստատելու մասին» թիվ 95-Ա որոշում,

2) Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի 2016 թվականի նոյեմբերի 17-ի «Կենսաբանական, քիմիական և ճառագայթային անվտանգության ապահովման ռազմավարությունը հաստատելու մասին» ՆԿ 231-Ա կարգադրություն,

3) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2017 թվականի փետրվարի 16-ի «Հայաստանի Հանրապետությունում կենսաբանական զենքի կոնվենցիայի դրույթների կիրառման ծրագրի միջոցառումների իրականացման 2017-2020 թվականների ժամանակացույցին հավանություն տալու մասին» թիվ 7 արձանագրային որոշում,

4) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2012 թվականի հունիսի 22-ի «Սահմանի նշանակված անցման կետերում Հայաստանի Հանրապետությունում միջազգային առողջապահական կանոնների ներդրման և արտակարգ իրավիճակների ժամանակ գործողությունների ծրագիրը հաստատելու մասին» N 777-Ն որոշում,

5) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2015 թվականի

փետրվարի 12-ի «Լարորատոր կենսանվտանգության, կենսապահովության, քիմիական և ճառագայթային անվտանգության համակարգին ներկայացվող ընդհանուր պահանջները հաստատելու մասին» N 108-Ն որոշում,

6) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2014 թվականի օգոստոսի 14-ի նիստի «Հատուկ վտանգավոր ախտածիններից պաշտպանության հայեցակարգին և հայեցակարգի կատարումն ապահովող միջոցառումների ցանկին ու ժամանակացույցին հավանություն տալու մասին» թիվ 34 արձանագրային որոշում,

7) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2011 թվականի դեկտեմբերի 15-ի «Հայաստանի Հանրապետությունից արտահանվող և Հայաստանի Հանրապետության տարածքով տարանցիկ փոխադրվող երկակի նշանակության՝ հսկվող ապրանքների, ինչպես նաև փոխանցվող երկակի նշանակության տեղեկատվության և մտավոր գործունեության արդյունքների՝ հսկվող ոչ նյութական արժեքների ցանկերը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2007 թվականի հուլիսի 6-ի թիվ 822-Ն որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» թիվ 1785-Ն որոշումը և այլն:

2018 թ. ՀՀ կառավարության կողմից ընդունվեց «Հայաստանի Հանրապետությունում կենսանվտանգության կառավարման կենտրոնացված համակարգ ներդնելու, դրա նկարագիրը սահմանելու և Հայաստանի Հանրապետությունում կենսանվտանգության կառավարման կենտրոնացված համակարգի ներդրման ծրագիրը հաստատելու և լիազոր մարմին ճանաչելու մասին» որոշման նախագիծ: Դրա նպատակն է ձևավորել կենսանվտանգության կառավարման կենտրոնացված համակարգ՝ համաձայն միջազգային պահանջների, ներառյալ լաբորատոր կենսանվտանգությունը, կենսաբանական ռեսզենսների հետ աշխատող մարդկանց առողջության պահպանման, կենսատեխնոլոգիական հետազոտությունների կառավարման, գենետիկորեն ձևափոխված օրգանիզմների անվտանգության, հիվանդների բժշկական օգնության և սպասարկման, կենսատեխնոլոգիայի, հիվանդությունների հսկողության և այլնի ենթահամակարգերը և միասնական պահանջները¹²:

Ոլորտը կարգավորող փաստաթուղթ է նաև 8 հոկտեմբերի 2018 թվականի Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի N 1320-Ա որոշումը՝ կենսանվտանգության և կենսապահովության հարցերով աշխատանքային խումբ ստեղծելու, դրա կազմը և գործունեության կարգը հաստատելու մասին: Կենսանվտանգության և կենսապահովման հարցերով աշխատանքային խումբը ուսումնասիրում է ոլորտում առկա խնդիրները, առաջարկում է դրանց լուծման մեխանիզմները, ինչպես նաև քննարկում և ձևավորում է փոխհամաձայնեցված մոտեցում ընթացիկ ծրագրերի վերաբերյալ:

Աշխատանքային խմբի նպատակներն են Հայաստանի Հանրապետության

¹² Տե՛ս ՀՀ կառավարության 2017 թվականի հունվարի 12-ի N 122-Ն որոշում, // <https://www.e-draft.am/en/projects/763/about>

կենսանվտանգության և կենսապահովման ոլորտում անվտանգության ապահովումը կատարելագործելը, առկա ռիսկերը գնահատելը, դրա հիման վրա հետագա գործողությունները նախանշելը, պլանավորելը և, անհրաժեշտության դեպքում, Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին զեկուցելը: Աշխատանքային խմբի գործունեությունը ղեկավարում է Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության խորհրդի քարտուղարը¹³:

Անհրաժեշտ է ընդգծել նաև Հայաստանի Հանրապետության բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման մասին օրենքի կարևորությունը: Այդ օրենքը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման իրավական, տնտեսական և կազմակերպական հիմքերը, ինչպես նաև պետության կողմից նախատեսվող այն երաշխիքները, որոնք բացառում են մարդու օրգանիզմի վրա շրջակա միջավայրի վնասակար և վտանգավոր գործոնների ազդեցությունը և բարենպաստ պայմաններ ապահովում նրա և ապագա սերունդների կենսունակության համար¹⁴:

Այս համատեքստում թերևս ամենակարևորը Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության 2020 թ. ռազմավարության մեջ կենսանվտանգությանը վերաբերող դրույթներն են, որտեղ ամրագրված են.

- Հայաստանի Հանրապետությունը կարևորում է անհատի, հասարակության, պետության կենսանվտանգության ապահովումը, ինչպես նաև կենդանական աշխարհի և շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը կենսաբանական վտանգավոր գործոնների ազդեցությունից:

- Բնակչության կենսաբանական անվտանգությունն ապահովելու նպատակով Հայաստանն իրականացնելու է միասնական պետական քաղաքականություն: Հայաստանը ամրապնդելու է կենսաբանական վտանգների ու սպառնալիքների կանխարգելման, համաճարակների դեմ պայքարի, ռիսկերի կառավարման ու արձագանքման գործողությունների համակարգային կառավարման մեխանիզմները, ինչպես նաև զարգացնելու ենք ռեֆերենս լաբորատորիաների և անձնակազմերի մասնագիտական կարողությունները:

- Հայաստանը շարունակելու է միջազգային համագործակցությունը կենսանվտանգության և կենսապահովման ոլորտում ինչպես երկկողմ, այնպես էլ բազմակողմ ձևաչափով՝ շեշտը դնելով գործընկերային հավասար և համաչափ հարաբերությունների զարգացման վրա և ամրապնդելով ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանությունը:

¹³ Տե՛ս ՀՀ վարչապետի 2018 թվականի հոկտեմբերի 8-ի N 1320-Ս որոշում, <http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=96756&fbclid=IwAR1KSPPPrCyCQ5VtrXqrJcnefIOQBnSsXX4O9tGYt5x1npnq342fAOflUis>

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման մասին օրենք // <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=29774>

- Հայաստանը կատարելագործելու է զանգվածային ոչնչացման՝ միջուկային, քիմիական և կենսաբանական զենքի մշակման, տարածման և կիրառման կանխարգելման իր կարողությունները:

- Հայաստանը հզորացնելու է իր կարողությունները ճառագայթային, քիմիական և կենսաբանական գործոններով պայմանավորված արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և այդ իրավիճակներին հակազդելու ուղղություններով:

- Շրջակա միջավայրի անվտանգության ապահովման նպատակով Հայաստանը կատարելագործելու է ռադիոակտիվ, քիմիական և կենսաբանական վտանգավոր թափոնների կառավարման համակարգը, ստեղծելու ենք քիմիական նյութերի անվտանգ կառավարման համակարգ¹⁵:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ Հայաստանի Հանրապետությունը նույնպես առաջնահերթությունը տալիս է կենսաբանական ռիսկերի կառավարմանը, սպառնալիքների կանխատեսմանը և չեզոքացմանը, առանձնակի կարևորվում է նաև միջազգային համագործակցությունը կենսանվտանգության և կենսաապահովման ոլորտում ինչպես երկկողմ, այնպես էլ բազմակողմ ձևաչափով: Մակայն Հայաստանի Հանրապետությունում, ի տարբերություն վերը ուսումնասիրված երկրների, դեռևս սահմանված չեն կենսանվտանգության ապահովման գործընթացի հստակ մեխանիզմներ: Չնայած ոլորտը կարգավորող մի շարք իրավական ակտերի առկայությանը՝ այնուամենայնիվ Հայաստանի Հանրապետությունում կենսանվտանգության ապահովման գործընթացը ինստիտուցիոնալ առումով դեռևս չի կայացել: Այս պնդումը հիմնավորվում է հատկապես այն հանգամանքով, որ, ի տարբերություն վերը ուսումնասիրված երկրների, Հայաստանը մինչ այժմ չունի կենսանվտանգության ապահովման ազգային ռազմավարություն, որից պետք է բխեն ոլորտը կարգավորող օրենքները և նորմատիվ իրավական ակտերը: Հայեցակարգի բացակայությունը փաստացի հանգեցրել է նրան, որ լոկալ իրավական ակտերի միջոցով կենսանվտանգության համակարգի որոշ բաղադրիչների աշխատանքը գուցե թե կարգավորվել է, սակայն դա վճռական ազդեցություն չի ունենում համակարգի ամբողջական ձևավորման և կայացման հարցում: Մասնավորապես, այդպես էլ բաց է մնում ոլորտի համար պատասխանատու հանդիսացող պետական մարմնի հարցը: Որոշակի իմաստով դրական տեղաշարժ կարելի է համարել այն փաստը, որ կենսանվտանգության ապահովման վերաբերյալ մի քանի դրույթներ ամրագրվել են 2020 թվականին ընդունված ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարությունում, հաշվի առնելով այն, որ նախորդ՝ 2007 թվականի փաստաթղթում կենսանվտանգության վերաբերյալ որևէ հիշատակում առկա չէ:

¹⁵ Տե՛ս ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարություն, 7-րդ գլուխ, 7.44, 7.46, 7.47, 7.48 կետեր, էջեր 37-38 // https://www.primeminister.am/u_files/file/Different/AA-Razmavarutyun-Final.pdf

Ի հավելումն վերոգրյալի՝ կարող ենք նշել, որ Հայաստանի Հանրապետության կենսաբանական կրիտիկական ենթակառուցվածքները հիմնականում կառավարում է մասնավոր հատվածը: Ուստի կենսավտանգության ապահովումն արդյունավետ կարող է իրականացվել պետություն-մասնավոր հատված կառուցողական համագործակցության և համատեղ մեխանիզմների մշակման և կիրառման միջոցով: Նկատի ունենալով արտաքին և ներքին դերակատարների շահերի տարաբնույթ դրսևորումները Հայաստանի Հանրապետությունում՝ անհրաժեշտություն կա (հիմնվելով բոլոր խաղացողների երկարատև շահերի, ինչպես նաև ռազմավարական կայունության անհրաժեշտության վրա) զարգացնել համագործակցության մշակույթ:

БАГРАТ ВАРДАНИЯН – Предпосылки формирования государственной политики Республики Армения в области биобезопасности. – В современную эпоху биологический фактор приобрел решающую роль практически во всех сферах деятельности личности, общества, государства и нации. XXI век уникален своим научно-техническим прогрессом и процессами виртуализации, которые изначально отличались своими негативными сторонами. Одной из наиболее серьезных угроз является рост биологического терроризма и биологических катастроф, что представляет собой серьезную угрозу стабильному функционированию и нормальному развитию государств, обществ и личности. В военно-политическую и экономическую сферы государственной конкуренции добавились новые направления, определяющие место и роль системы биобезопасности в контексте национальной безопасности страны. Основная цель статьи - исследование приоритетов, приоритетных направлений и проблем государственной политики РА в сфере обеспечения биобезопасности, а также контроль и предотвращение угроз и вызовов биологического характера, которые значительно возрастают в результате научно-технического прогресса. Для достижения поставленных целей необходимо представить сущность биобезопасности и определить понятие, изучить международный опыт обеспечения биобезопасности, исследуя целесообразность их применения в процессе обеспечения биобезопасности Республики Армения, а также рассмотреть вопросы развития биобезопасности в Республике Армения. По данным Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), ежегодно два миллиарда человек в мире заболевают инфекционными заболеваниями, из них 17 миллионов умирают. Половина населения мира проживает в районах, эндемичных по инфекционным заболеваниям, или в зонах природных вспышек. Рост туризма, трудовой миграции, товарооборота, а также постоянно растущая проблема беженцев способствуют распространению инфекционных заболеваний и возникновению эпидемий, особенно в странах, где уровень инфраструктуры здравоохранения низкий.

Ключевые слова: национальная безопасность, биологическая безопасность, биологический терроризм, централизованная система управления, опасный биологический фактор, биологическое оружие

BAGRAT VARDANYAN – The Prerequisites for Establishing the Republic of Armenia State Policy in the Field of Biosecurity. – In the modern era, the biological factor has assumed a crucial role in almost all spheres of activity of the individual, society, state and nation. The 21st century is unique in its scientific and technical progress and virtualization processes, which were initially notable for their negative aspects. One of the most serious threats is the growth of biological terrorism and biological disasters, which pose a serious threat to the stable functioning and normal development of states, societies and individuals. New directions have been added to the military-

political and economic spheres of state competition, defining the place and role of the biosecurity system in the context of the country's national security. The main objective of the article is to study the priorities, priority areas and problems of the state policy of the Republic of Armenia in the field of biosafety, as well as control and prevention of biological threats and challenges, which are significantly increasing as a result of scientific and technological progress. To achieve the set goals, it is necessary to present the essence of biosafety and define the concept, to study international experience in ensuring biosafety, investigating the feasibility of their application in the process of ensuring biosafety in the Republic of Armenia, and also to consider issues of biosafety development in the Republic of Armenia. According to the World Health Organization (WHO), every year two billion people worldwide become ill with infectious diseases, of which 17 million die. Half of the world's population lives in areas endemic for infectious diseases or within natural foci. The growth of tourism, labor migration, trade turnover, as well as the ever-growing refugee problem contribute to the spread of infectious diseases and the emergence of epidemics, especially in countries where the level of health infrastructure is low.

Key words: *national security, biological security, biological terrorism, centralized control system, dangerous biological factor, biological weapon*